

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ БОЙОВИХ ДІЙ

1.1. Вплив бою на психіку військовослужбовців

Сучасний бій — це суворе випробування фізичних і духовних сил воїна, його здатності активно протистояти впливу екстремальних, у край несприятливих для життя чинників, зберігати волю і рішучість, повністю виконати поставлене йому бойове завдання. Одночасно бій є запеклою боротьбою цілей, мотивів, переконань, настроїв, волі, думок військовослужбовців супротивних сторін.

Бій — це тяжке випробування на міцність усіх психічних і фізичних можливостей солдата. Кожний може постати перед тим, чого не розуміє, відчути те, чого доти ніколи не відчував. Переживання кожної людини — індивідуальні, специфічні. Проте є немало загального в реакціях людини на небезпеку, необхідність знищувати супротивника, брак часу й інформації та інші несприятливі чинники.

НОРМАЛЬНИМИ ПЕРЕЖИВАННЯМИ людини в бою є не тільки патріотизм, любов до України, прагнення помститися ворогові, виконати бойове завдання, але й такі негативні, як СТРАХ смерті, поранення, каліцтва, ворожого полону, боязнь виявитися нездатним виконати бойове завдання і постати боягузом в очах товаришів.

Безстрашних людей не буває. Більшість учасників бою почувують немов внутрішнє завмирання, мурашки по тілу, ворухіння волосся, прискорене серцебиття, брак повітря, фізичну слабкість, жар або холод, дискомфорт або біль у грудях, підвищену пітливість, тремтіння окремих частин тіла або всього тіла.

Може траплятися й запаморочення, нудота, блювота, нетримання сечі, пронос. Таке буває не тільки під час самого бою, але й у періоди до і після нього.

У бою та опісля можливі й інші переживання, серед яких найчастіші такі:

- НЕВПЕВНЕНІСТЬ у власних силах, сором за такий стан;
- ПРОВІНА за участь у жорстокому насильстві, у подіях, які можуть здаватися безглуздими, за смерть товаришів;
- ГНІВ за те, що саме тобі (як здається) випало найважче випробування, за несправедливість і безглуздя всього, що відбувається на війні.

Якщо побачиш, що твої товариші охоплені такими переживаннями, допоможи їм. Розкажи про те, що відчуваєш сам, скажи, як ти долаєш свою невпевненість і острах, поділися сигаретою, просто побудь поруч.

Перелічені переживання загострюються в міру накопичення втоми, після тривалої участі в бойових діях, у разі втрати бойових товаришів, за несприятливого розвитку бойових подій, через негативне ставлення місцевого населення та ін.

У функціонуванні психіки воїна в бойовій обстановці виявляється низка закономірностей. Знати їх — означає передбачати ті фізичні, моральні і психологічні випробування, перед якими постануть військовослужбовці; мати шанси на використання «людського чинника» задля досягнення перемоги над ворогом.

У бойовій обстановці психіка воїна зазнає безлічі різноманітних впливів. Одні з них сприяють мобілізації та концентрації його фізичних і духовних можливостей, підвищенню бойової активності, сміливості, самовідданості. Другі, навпаки, дезорганізують бойову діяльність воїна, блокують доступ до резервів організму, погіршують роботу нервової системи і психіки. Треті не справляють помітного впливу на бойову поведінку.

Важливо знати, які з цих впливів і як визначають психологічні реакції, стани та дії військовослужбовців у бою. Такі чинники психологи вивчають давно. Проаналізувавши психологічні дослідження бойових дій у війнах минулих століть і XXI ст., можна вирізнити дві групи чинників, що впливають на бойову діяльність військ: **зовнішні і внутрішні**. Своєю чергою, **зовнішні** чинники поділяються на *соціальні, бойові й еколого-ергономічні*.

Соціальні чинники мають вирішальний вплив на воїнів у бойовій обстановці, оскільки становлять основу для формування загальних соціальних мотивів їхньої поведінки й бойової настроєності.

Макросоціальний чинник — це *ставлення народу до війни*. Досвід показує, що характер бойових дій військовослужбовців (активний, пасивний, самовідданий, самозбережний тощо) значною мірою залежить від ступеня популярності війни у свідомості мас. Ставлення народу до війни впливає на бойову активність воїнів трояко.

По-перше, внаслідок роботи механізмів психічного зараження, навіювання, наслідування військовослужбовці засвоюють панівний у суспільстві настрій, формують відповідну настроєність і мотиви бойової поведінки.

Ще на початку ХХ ст. російські військові теоретики М. М. Головін та К. І. Дружинін зауважили, що «жодного ентузіазму в армії не може бути, якщо його нема у Вітчизні». Аналіз останніх збройних конфліктів знову переконливо підтвердив цю психологічну закономірність.

По-друге, бойова готовність воїнів багато в чому визначається ставленням народу до своєї армії. Військовий психолог М. В. Зенченко підкреслював: аби військо змогло в повній мірі реалізувати свою потужність, йому необхідна підтримка з боку населення. Ця закономірність виразно проявилася під час війни США у В'єтнамі, бойових дій російських військ у Чечні.

По-третє, солдати заражаються емоційним ставленням народу до противника, що істотно впливає на їхню бойову активність. Досвід війн, у тому числі й Антитерористичної операції на сході України, переконливо свідчить, що в битвах частіше перемагає та армія, воїни якої бачать у противникові ненависного ворога.

Згуртованість військового підрозділу є мікросоціальним чинником, що визначає поведінку воїнів у бою. Аналіз бойових дій радянських військ в Афганістані, війн Ізраїлю на Близькому Сході, англо-аргентинського воєнного конфлікту показав, що відділення, екіпажі, обслуги, що складаються зі

знайомих між собою воїнів (земляків, родичів, друзів), виявляють найбільшу активність, ініціативу, стійкість. Вивчивши цю закономірність, німецький військовий психолог Е. Дінтер підкреслив, що страх втратити довіру групи, опинитися в моральній ізоляції через боягузтво впливає дуже сильно, спонукає до сміливих учинків. Тому протягом останніх 10–15 років в арміях провідних держав світу особливу увагу зосереджують на створенні у військових підрозділах «системи товариської підтримки»: коли члени екіпажів (обслуги, відділень) пильнують за появою у товаришів по службі симптомів нервової напруги і надають один одному невідкладну психологічну допомогу. Вважається, що впевненість у товаришах по службі, у тому, що вони прийдуть на допомогу в потрібний момент, є важливою умовою рішучості й самовідданості кожного солдата. Аналізуючи бойові дії англійських військ на Фолклендських островах, військовий журнал «Soldier» зазначав, що англійський солдат іде в бій передусім за своїх товаришів, йде разом із ними. Він не думає про політику, про стратегію, він піклується про своїх товаришів по службі. Зважаючи на цю закономірність, військові керівники США запровадили на початку 80-х років так звану полкову систему комплектування: новобранців набирають з одного штату, і вони проходять службу постійно в одному підрозділі. Сьогодні таких частин налічується близько 80%.

Довіра до своїх командирів — ще один суттєвий мікросоціальний чинник. Досвід застосування збройних сил СРСР (Росії), США, Ізраїлю, України за останні 20 років показує, що військовослужбовці, відчуваючи довіру і повагу до свого командира, активно виконують навіть ті його накази, суть яких не цілком розуміють чи не сприймають з етичних міркувань.

Бойові чинники — це широкий спектр змінних, що визначають ті або інші реакції, стан, поведінку воїнів у бою. Дані психологічних досліджень засвідчили особливий вплив таких бойових чинників, як вид, умови й інтенсивність бойових дій, особливості зброї, надійність засобів захисту, часові, природно-географічні, погодно-кліматичні умови, обсяг і співвідношення втрат сторін.